

Achtergronddocument bij Klimaatzaak tegen Shell

Leeswijzer

In dit document worden de volgende onderdelen toegelicht:

1. Waarom ontstond Both ENDS en waarom is haar missie nog steeds urgent?
2. Waarom vindt Both ENDS dat het mee moet doen in de klimaatzaak tegen Shell?
3. Wat is de resource curse en waarom is deze relevant?
4. Wat is de relatie tussen klimaat, ecosystemen en ontwikkelingssamenwerking?
5. Wat is de toegevoegde waarde van BE in deze zaak?
6. Lijst van activiteiten
7. Conclusie

Samenvatting

Both ENDS is mede-eiser in de Klimaatzaak die Milieudefensie gaat aanspannen tegen Shell. In dit document leggen we uit waarom wij dat belangrijk vinden en wat de toegevoegde waarde van Both ENDS in deze zaak is. Waar de andere eisers de nadruk leggen op de gevolgen van het handelen van fossiele-brandstofmaatschappijen zoals Shell voor Nederland zelf, werkt Both ENDS al decennia - samen met lokale milieuorganisaties en organisaties van boeren, vissers en andere mensen in ontwikkelingslanden die voor hun levensonderhoud direct afhankelijk zijn van ecosysteemdiensten- aan de gevolgen van dat handelen voor mensen in het buitenland.

De mensen met wie wij werken zetten zich in voor het lot van mensen die dubbel worden geraakt door de activiteiten van oliemaatschappijen als Shell. In de eerste plaats is de fossiele brandstoffenproductie in hun landdesastreus voor de omgeving waarvan zij voor hun levensonderhoud afhankelijk zijn. Daarnaast zijn zij bijzonder kwetsbaar voor de klimaatverandering die wordt veroorzaakt door het wereldwijde gebruik van fossiele brandstoffen.

Both ENDS ondersteunt groepen en organisaties in de hele wereld om op te komen voor hun recht op een leefbaar milieu en een gezond klimaat. Daarnaast pleit Both ENDS al sinds haar oprichting voor het inzetten van (Nederlandse en internationale) publieke gelden voor duurzame ontwikkeling en het afbouwen van subsidie en ondersteuning van de fossiele sector, waar ook Shell onder valt. Omdat tot nu toe, ondanks publieke druk en internationale klimaatafspraken noch Shell, noch de Nederlandse overheid haar verantwoordelijkheid neemt, zien wij in de juridische weg een reële mogelijkheid om deze partijen te dwingen om op korte termijn in actie te komen. Wij zijn dat verplicht aan alle mensen die dagelijks te lijden hebben onder de gevolgen van de productie en het gebruik van fossiele brandstoffen. Als wij nu, in Nederland, niet alles doen wat binnen onze macht ligt, wie doet dat dan wel?

1. De missie van Both ENDS is nog steeds urgent

In de World Conservation Strategy (WCS) die in 1980 door het IUCN werd gepubliceerd¹ werd al aandacht gevraagd voor klimaatverandering en de noodzaak van bescherming van natuur en milieu als basis voor duurzame ontwikkeling. In 1984 werd in opdracht van het toenmalige Ministerie voor Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) een studie² gepubliceerd over NGO's in ontwikkelingslanden die zich met milieubeheer bezighielden. Dit rapport bevatte duidelijke aanbevelingen om dergelijke NGO's meer te

¹<https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/WCS-004.pdf>

²Environmental NGOs in Developing Countries, drs.H.P. van der Wulp (editor), Publikatie van Ministerie van VROM, Den Haag, ISBN: 90 346 0485 3; 1985

ondersteunen en hen te betrekken bij ontwikkelingsactiviteiten. Tegen deze achtergronden als antwoord op de dagelijkse realiteit waar duizenden natuur- en milieuorganisaties in ontwikkelingslanden mee te maken hadden, werd Both ENDS in 1986 opgericht door vertegenwoordigers van 15 Nederlandse milieuorganisaties, toentertijd verenigd in het zogenaamde IUCN-ledencontact. 'Both ENDS' - waarbij 'ENDS' een afkorting was voor 'ENvironment and Development Services for NGOs' - had als breed doel om een verantwoorde omgang met natuur en milieubeheer op internationaal vlak, waaronder het bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering, te bevorderen.

Inmiddels zijn we meer dan dertig jaar verder en zijn internationaal milieu-, klimaat- en ontwikkelingssamenwerkingsbeleid steviger met elkaar verbonden. Voor Both ENDS zit het werk er echter nog niet op. Hoewel wereldwijd het besef groeit dat er een sterke samenhang is tussen milieuproblematiek, klimaatverandering en oorzaken voor structurele armoede is er op lokaal, nationaal en internationaal niveau nog amper sprake van coherent beleid op het gebied van milieubeheer, klimaatverandering, handel & investeringen, mensenrechten, armoedebestrijding en ontwikkelingssamenwerking.

In de beginjaren was Both ENDS vooral een dienstverlenende organisatie die de wereldwijde milieubeweging versterkte door zuidelijke milieu- en mensenrechtenorganisaties direct te ondersteunen bij activiteiten waarvoor die organisaties internationaal steun zochten. Deze organisaties opereerden vaak in isolement en -ook toen al- in een context van politieke repressie. Verder kampten ze met een gebrek aan informatie, aan financiële ondersteuning en aan solidariteit vanuit traditionele ontwikkelingsorganisaties. Both ENDS richtte zich vooral op het verstrekken van informatie en hielp zuidelijke organisaties in de zoektocht naar financiële ondersteuning. Ook bracht Both ENDS organisaties onderling met elkaar in contact door regionale en internationale netwerken te helpen opzetten voor uitwisseling van kennis en ervaring. De negatieve effecten van olie- en gaswinning en de problematiek van het brede klimaatbeleid – zowel op het vlak van adaptatie³ als mitigatie⁴ – speelde een heel centrale rol in de activiteiten van Both ENDS. We waren bijvoorbeeld al sinds 1995 betrokken bij een initiatief als OilWatch⁵ in Ecuador en pleitten samen met partnerorganisaties⁶ bij internationale financiële instituties zoals de Wereldbank voor investeringen in hernieuwbare energiebronnen⁷.

In de loop der jaren breidde het werkveld van Both ENDS zich steeds verder uit: samen met lokale organisaties spraken we beleidsmakers en bedrijven aan op lokaal, nationaal en internationaal niveau op beleid dat problemen veroorzaakt voor mens en milieu in ontwikkelingslanden. Hieronder gaan we meer in op specifieke projecten.

---

³Klimaatadaptatie is het proces waarbij de samenleving zich aanpast aan de effecten van klimaatverandering

⁴Mitigatie is het verminderen van klimaatverandering, bijvoorbeeld door over te gaan op duurzame energiebronnen, tropisch regenwoud te beschermen, maar ook maatregelen als CO₂-opslag en het aanplanten van bomen worden onder klimaatmitigatie geschaard.

⁵<http://www.oilwatch.org/en/>

⁶Zoals: Global Village Cameroon, Resource Projects Kenya, ZERO Zimbabwe, EcoNews Kenya, Energy Clun Hungary, Lithuanian Green Movement en CEE Bankwatch.

⁷Both ENDS faciliteerde de publicatie Fuel for Change, World Bank Energy Policy: Rhetoric vs Reality, Zed Books, July 2000, <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/distributed/F/bo20849501.html>

2. Both ENDS vindt het een logische stap om mede-eiser te zijn in de klimaatzaak tegen Shell

De doelstelling van 'Stichting Both ENDS' bij oprichting⁸ betrof niet expliciet klimaatbeleid. De oprichters wilden statutair de ruimte hebben om met meerdere relevante thema's aan de slag te gaan, zoals bijvoorbeeld waterbeheer en duurzaam landgebruik. Toch was en is klimaatverandering en -beleid altijd al een rode draad in het werk van Both ENDS. Juist en vooral omdat we ons richten op de armste en meest kwetsbare groepen in landen in het 'globale zuiden'. Zijlijden het meest onder de gevolgen van klimaatverandering^{9,10}, terwijl ze er zelf het minst aan hebben bijgedragen¹¹.

Een bedrijf als Shell raakt door haar activiteiten op twee manieren lokale gemeenschappen in ontwikkelingslanden. In de eerste plaats tast de *winning* van fossiele brandstoffen op grote schaal ecosystemen aan, waardoor de middelen van bestaan van lokale bevolkingsgroepen ernstig worden aangetast: waterbronnen raken ernstig vervuild en landbouw of visserij worden ernstig gehinderd. In de tweede plaats zijn de gevolgen van de klimaatverandering die het *gebruik* van de producten van Shell voor een belangrijk deel veroorzaakt, voor mensen in ontwikkelingslanden onevenredig ingrijpend.

Bovendien komt steeds meer aan het licht hoe multinationals zoals Shell via beïnvloeding van overheden een ondermijnende invloed hebben op het welzijn van grote groepen mensen^{12,13}. Gunstige belastingafspraken van Shell leidden tot een forse vermindering van overheidsinkomsten¹⁴. Shell blijkt eveneens betrokken bij omvangrijke corruptieschandalen in ondermeer Nigeria¹⁵.

3. Resource curse

Veel landen die rijk zijn aan grondstoffen zoals fossiele brandstoffen en mineralen, hebben te maken met een fenomeen dat de 'resource curse' wordt genoemd¹⁶. Het komt erop neer dat die landen vaak juist minder economische groei, minder democratie en minder ontwikkeling laten zien dan landen met minder grondstoffen. Hoewel de meningen over de precieze oorzaken verdeeld zijn, lijkt het erop dat landen met veel grondstoffen te afhankelijk worden van de opbrengsten van de productie en de verkoop van die grondstoffen. Omdat er geen noodzaak meer is om op een andere manier inkomsten te genereren, pompt het land de opbrengsten uit de verkoop van de grondstof niet in de ontwikkeling van een eigen industrie, landbouw- en veeteeltsector of in onderwijs, sociale zekerheid en duurzame energiebronnen, maar gebruikt het de opbrengsten om vrijwel alles te importeren. Dat gaat goed totdat de prijzen voor de grondstof instorten: dan raakt het

---

⁸ Artikel 2 van de statuten.

⁹ Nature: <https://www.nature.com/articles/d41586-018-04854-2>

¹⁰ Financial Times article on IMF report: <https://www.ft.com/content/f350020e-b206-11e7-a398-73d59db9e399>

¹¹ WRI Top 10 Emitters: <https://www.wri.org/blog/2017/04/interactive-chart-explains-worlds-top-10-emitters-and-how-theyve-changed>

¹² https://corporateeurope.org/sites/default/files/the_great_gas_lock_in_english_.pdf

¹³ <https://influencemap.org/report/Trade-Associations-and-their-Climate-Policy-Footprint-067f4e745c9920eb3d5b637511634>

¹⁴ <https://www.trouw.nl/home/europarlementarier-de-belastingdeal-van-shell-is-in-strijd-met-eu-regels~a84eab7c/>

En "Shell en de dividendbelasting", Prof. Dr. J.L. van de Streek, Weekblad fiscaal recht. 7244 . 21 juni 2018, https://www.taxlive.nl/media/2150/wfr-7244_art-jan-van-de-streek.pdf

¹⁵ <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/09/20/eerste-veroordelingen-in-grote-corruptiezaak-shell-a1617269>

¹⁶ https://resourcegovernance.org/sites/default/files/nrgi_Resource-Curse.pdf

land in een recessie en blijkt het land zich veel te afhankelijk te hebben gemaakt van de verkoop van de grondstof.

Wereldwijd is afgesproken dat de uitstoot van CO₂ drastisch naar beneden moet om de opwarming van de aarde onder de anderhalve graad te houden. Een van de belangrijkste voorwaarden om dat te bereiken, is het voorkomen van omvangrijke nieuwe uitstoot van broeikasgassen door het 'onder de grond houden' van fossiele reserves. Om in lijn te blijven met het Klimaatakkoord van Parijs, is doorgaan met het aanboren en exploiteren van nieuwe olie- en gasvelden en het bouwen van daarbij benodigde infrastructuur, hoogstwaarschijnlijk niet eens rendabel: het opvangen van de negatieve gevolgen ervan zal een veelvoud kosten¹⁷.

Toch verleidt Shell overheden van landen met fossiele brandstoffen in de bodem ertoe te investeren in deze sector die ten dode is opgeschreven, terwijl het op de korte én lange termijn veel beter zou zijn om te investeren in duurzame energie. In extreem arme landen als Mozambique en Tanzania is Shell betrokken bij het aanboren en verwerken van potentieel het grootste gasveld ter wereld. Om opwarming van de aarde een halt toe te roepen kan dit gas beter onder de grond blijven, bovendien zullen de baten ervan voornamelijk bij lokale en internationale elites dreigen terecht te komen en de landen op de middellange termijn juist een grotere achterstand opleveren.

4. Klimaatverandering vernietigt ecosystemen en dat veroorzaakt armoede

Waar de hoofd- en andere mede-eisers een grotere focus hebben op klimaatverandering in het algemeen en de gevolgen voor de hele wereld, legt Both ENDS de focus op de gevolgen voor mensen in ontwikkelingslanden. Dit bouwt voort op onze beleidsnotitie uit 2007¹⁸.

De winning van fossiele brandstoffen zoals olie, gas en steenkool veroorzaakt enorme milieuschade: bossen worden ervoor gekapt, natuur verwoest, koraalriffen vernietigd, en door afval en lekkages raken rivieren, zeeën en stukken land ernstig vervuild. Grootschalige erosie, het uitsterven van planten- en diersoorten en landdegradatie zijn het gevolg. De winning van fossiele brandstoffen maakt het voor alle mensen die afhankelijk zijn van deze ecosystemen bijna onmogelijk om nog een menswaardig bestaan op te bouwen en te behouden¹⁹.

Niet alleen dat wat op de grond gebeurt, zoals ontbossing en vervuiling, veroorzaakt degradatie van ecosystemen, maar ook klimaatverandering is daarvan een steeds belangrijker oorzaak. Het is een vicieuze cirkel: landdegradatie draagt bij aan klimaatverandering en dat draagt weer bij aan landdegradatie²⁰. Daarnaast zijn lokale gemeenschappen in ontwikkelingslanden waar Both ENDS voor opkomt en mee samenwerkt, afhankelijk van ecosystemen. Ze wonen vaak op plekken die gevoelig zijn voor droogte en overstromingen en krijgen daar door klimaatverandering steeds vaker mee te maken.

---

¹⁷Global Warming of 1.5 °C, an IPCC special report on the impacts of global warming of 1.5 °C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty;

<http://www.ipcc.ch/report/sr15/>

¹⁸https://www.bothends.org/uploaded_files/document/070809_policy_note_climate_change_august_2007.pdf

¹⁹Een goed voorbeeld hiervan is Shell in Nigeria <https://www.amnesty.nl/wat-we-doen/themas/bedrijven-en-mensenrechten/shell-in-nigeria> en <https://milieudefensie.nl/shell-in-nigeria/shells-slachtoffers-in-nigeria>

²⁰IUCN: <https://www.iucn.org/resources/issues-briefs/land-degradation-and-climate-change>

De vernietiging van ecosystemen en de landdegradatie die veroorzaakt wordt door de het winnen van fossiele brandstoffen, werkt zelf ook klimaatverandering in de hand; hoe minder 'groen' op land en in zee, hoe minder CO₂-absorptie en hoe sneller de opwarming van de aarde. Deze vicieuze cirkel, die de leefbaarheid van hele gebieden in gevaar kan brengen, moet doorbroken worden. Om de omgeving klimaatbestendiger te maken zijn enorme investeringen nodig in duurzaam land- en waterbeheer, zodat de mensen in deze gebieden in staat worden gesteld om op een zorgvuldige wijze met hun kwetsbare omgeving om te gaan.

De degradatie van ecosystemen als gevolg van klimaatverandering is in toenemende mate een veroorzaker van wereldwijde armoede²¹. De meeste arme mensen wonen op dit moment in landen met een gemiddeld inkomen. Klimaatverandering en de conflicten die deze met zich meebrengt, zullen ervoor zorgen dat armoede over tien jaar meer geconcentreerd is in de meest kwetsbare en minst ontwikkelde landen²². Ecosystemen zijn hierin bepalend, want ze leveren de belangrijkste bijdragen aan de samenleving en de economie van armen; ecosysteemdiensten en andere niet-marktgoederen maken tussen de 50-90% van de totale bron van levensonderhoud uit van arme plattelands- en bosbewonende huishoudens over de hele wereld. Teloorgang van deze ecosystemen maakt hen vanzelfsprekend kwetsbaarder, en vrouwen en kinderen worden daarbij het hardst geraakt²³. Het beperken van klimaatverandering is cruciaal om gezonde ecosystemen te behouden en toename van armoede te voorkomen.

Door het begrenzen van de opwarming van de atmosfeer tot maximaal 1,5 graad Celsius wordt ook de schuldenproblematiek van veel ontwikkelingslanden binnen de perken gehouden²⁴. Op dit moment hebben de twintig meest 'klimaatkwetsbare landen' al USD 40-62 miljard extra rente betaald voor het aantrekken van kapitaal om overstromingen, droogte en ernstige weersomstandigheden die aan klimaatverandering zijn gerelateerd, het hoofd te bieden. Naar verwachting zal dat bedrag voor deze meest kwetsbare landen de komende tien jaar oplopen tot nog eens USD 168 miljard aan extra rente en aflossingen.

5. De toegevoegde waarde van BE in deze zaak

Onze belangrijkste toegevoegde waarde ten opzichte van de andere mede-eisers is de link tussen mondiale klimaatverandering, de impact daarvan op natuur en milieu wereldwijd en daarmee de onevenredige impact op arme mensen in arme landen. We linken daarmee klimaatverandering aan de doelen van Nederland op het gebied van armoedebestrijding wereldwijd, zoals de Sustainable Development Goals en de voorganger hiervan, de Millennium Development Goals. Zie hiervoor ook het voorgaande hoofdstuk.

Tot voor kort keken ontwikkelingsorganisaties niet of nauwelijks naar de gevolgen van olie- en gaswinning in ontwikkelingslanden. Tegelijk hadden lokale en/of inheemse organisaties die zich bezighielden met de negatieve impact van het delven van fossiele brandstoffen, nauwelijks toegang tot geldstromen en netwerken van ontwikkelingsorganisaties uit de rijke wereld. Both ENDS heeft sinds haar oprichting gericht bijgedragen aan het dichterbij elkaar brengen en laten samenwerken van die werelden.

---

²¹ De relatie tussen klimaatverandering, ecosystemen en armoede bleek al uit een studie van vele overheden onder leiding van de Wereldbank in 2009:

<http://documents.worldbank.org/curated/en/534871468155709473/pdf/521760WP0pover1e0Box35554801PUBLIC1.pdf>

²² VN: <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2018/05/9.pdf>

²³ VN: <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2018/05/9.pdf>

²⁴ UNFCCC. Onderzoek in opdracht van VN uitgevoerd door universiteiten: <https://unfccc.int/news/climate-change-is-driving-debt-for-developing-countries>

5. Wat Both ENDS al heeft gedaan op klimaat

Both ENDS intervenueert in de neerwaartse klimaatspiraal op drie manieren:

1. We roepen overheden, de financiële sector en private partijen op te stoppen met investeren in de fossiele-brandstoffensector

We pakken de grondoorzaken van klimaatverandering aan, door bij overheden, internationale financiële instellingen, pensioenfondsen en ontwikkelingsbanken te pleiten voor een onmiddellijke stop op het zoeken naar nieuwe fossiele-brandstofvelden en voor planmatige afbouw van uitstoot volgens de klimaatdoelstellingen van Parijs²⁵. Het halen van die klimaatdoelstellingen is een grote uitdaging en vereist minder winning en gebruik van fossiele brandstoffen^{26,27}. Dat geldt voor private bedrijven zoals Shell, maar ook voor ondersteuning voor de sector vanuit overheden. Both ENDS zet stevig in op deze 'divest-agenda'.

Niet alleen publieke ondersteuning voor de olie- en gasmaatschappijen zelf, ook ondersteuning voor transport- en infrastructuurbedrijven die gaspijpleidingen, oliehavens en kolenschepen bouwen roepen wij een halt toe. Dit doen we zowel zelfstandig als in internationale netwerken van maatschappelijke organisaties. We zijn lid van het Climate Action Network (CAN)²⁸ en sinds COP23 zijn we lid van Big Shift Global²⁹. Via deze en andere internationale netwerken³⁰ oefenen we druk uit op overheden en internationale financiële instellingen zoals de Wereldbank om hun ondersteuning aan bedrijven als Shell en haar toeleveranciers te stoppen³¹. Toen De Wereldbank zich tien jaar geleden wilde profileren als 'klimaatbank' zetten wij daar onze vraagtekens bij, omdat de Wereldbank veel ondersteuning gaf aan fossiele projecten³². Nu blijkt dat die vraagtekens terecht waren³³. Onder jarenlange druk van buitenaf kondigde De Wereldbank eind 2017 aan dat het na 2019 de financiering van activiteiten rondom de exploratie en winning van olie en gas zal beëindigen³⁴.

Een van de belangrijkste instrumenten van de Nederlandse staat om bedrijven in het buitenland te ondersteunen is de exportkredietverzekering (EKV)³⁵. Both ENDS volgt al geruime tijd het beleid en de praktijk van de EKV. In 2017 publiceerden we een onderzoek waaruit blijkt dat twee derde van de waarde van alle exportkredietverzekeringen gerelateerd is aan fossiele brandstofprojecten³⁶. Het gaat voornamelijk om grootschalige nieuwe olie- en gasinfrastructuurprojecten. We spreken de Nederlandse overheid aan op

²⁵Het IPCC 1,5 graden rapport geeft per fossiele brandstof aan per wanneer hoeveel afgebouwd moet zijn. Pagina 19 http://report.ipcc.ch/sr15/pdf/sr15_spm_final.pdf

²⁶http://report.ipcc.ch/sr15/pdf/sr15_spm_final.pdf

²⁷<https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/-grote-en-meeslepende-projecten-krijgen-de-voorkeur-boven-kleine-en-effectievere-~ba614265/>

²⁸<http://www.climateactionnetwork.org/>

²⁹<https://bigshiftglobal.org/about-us>

³⁰Voor een overzicht van alle netwerken waar Both ENDS bij aangesloten is, zie:

<https://www.bothends.org/en/Cooperation/Networks/>

³¹<http://priceofoil.org/content/uploads/2017/12/Dirty-Dozen-briefing.pdf>

³²<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Nieuws/Een-nieuwe-klimaatbank-De-Wereldbank-begeeft-zich-op-glad-ijs/>

³³<http://priceofoil.org/2017/10/12/world-bank-still-funds-climate-chaos/>

³⁴<https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2017/12/12/world-bank-group-announcements-at-one-planet-summit>

³⁵<https://atradiusdutchstatebusiness.nl/nl/>

³⁶<http://www.bothends.org/en/Publications/document/184/Paris-Proof-Export-Support-why-and-how-the-Dutch-government-must-exclude-credit-support-for-fossil-fuel>

haar verantwoordelijkheid om het beleid van de EKV in lijn te brengen met de klimaatdoelstellingen van Parijs. Dit verwachten we ook van bedrijven als Shell die een enorme 'fossiele voetafdruk' hebben.

Het werk richting pensioenfondsen, vooral ABP, doen we samen met Milieudefensie, de FossilVrij-beweging en lokale organisaties in ontwikkelingslanden die negatieve effecten ondervinden van projecten van de bedrijven waarin pensioenfondsen investeren³⁷³⁸.

Met Milieudefensie hebben we recentelijk ook onderzoek gedaan dat aantoonde dat handelsverdragen een obstakel zijn in de energietransitie³⁹. Dit rapport laat zien hoe Shell via een handelsverdrag een ISDS-zaak aanspande tegen de Filipijnen.

2. We werken samen met lokale groepen om fossiele-brandstofprojecten te stoppen

Both ENDS en Milieudefensie hebben jarenlang samengewerkt met de 'Movement for the Survival of the Ogoni People' (MOSOP) in de strijd van het Ogoni-volk in Nigeria. Met het Russische Sakhalin Environment Watch⁴⁰ hebben we jarenlang samengewerkt in het aan de kaak stellen van sociale en milieugevolgen van Shell's aardgaswinning – Sakhalin-2 - in het kustgebied van het eiland Sakhalin, in het verre oosten van Rusland. Dhr. Dmitry Lisitsyn won de prestigieuze Goldman Prize voor zijn grote aandeel in deze strijd⁴¹. Met Zuidelijke partners werken we al jaren aan het tegengaan van mijnbouw van vooral steenkool, via een groot programma in India⁴².

Ruim tien jaar geleden zijn we in samenwerking met lokale organisaties in betrokken landen begonnen onderzoek te doen naar de herkomst van steenkolen uit Colombia, Zuid-Afrika en Indonesië voor de toen geplande nieuwe kolencentrales in Nederland⁴³⁴⁴. Daarmee brachten we ernstige milieu- en mensenrechtenproblemen rond deze mijnbouw aan het licht, en dat leidde destijds tot de introductie van de term 'bloedkolen'⁴⁵. De effecten van dat onderzoek zijn nog steeds merkbaar, onder andere omdat PAX de discussie rondom kolen in Colombia heeft voortgezet.

Een aantal jaar geleden heeft Both ENDS met succes een klacht ingediend tegen ABP's investering in het Koreaanse bedrijf POSCO. Dit bedrijf wilde een grote staalfabriek en daaraan gekoppelde kolenmijnen in de Indiase deelstaat Orissa starten. Alleen al de planning van dit enorme project zorgde voor aanzienlijke mensenrechtenschendingen, die in deze klacht aan de kaak werden gesteld bij het klachtenloket van het zogenaamde Nationale Contact Punt (NCP) voor de OESO richtlijnen⁴⁶. Het oordeel van het NCP was dat ABP ook als minderheidsinvesteerder een verantwoordelijkheid heeft om bij te dragen aan

---

³⁷<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Voor-de-pers/ABP-belooft-groen-maar-houdt-vast-aan-fossiel/>

³⁸<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Publicaties/Still-Dirty-Still-Dangerous---the-fossil-fuel-investments-of-Dutch-pension-fund-ABP/>

³⁹<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Publicaties/Bescherming-voor-klimaatvervuilers-Nederlandse-investeringsverdragen-als-obstakel-voor-de-energietransitie/>

⁴⁰<https://www.ecosakh.ru/>

⁴¹<https://www.goldmanprize.org/recipient/dmitry-lisitsyn/>

⁴²<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Publicaties/Mining-and-conservation-displace-advocates-in-Panna-India/>

⁴³<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Nieuws/Politiek-Caf%C3%A9-Op-hete-kolen/>

⁴⁴<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Nieuws/Both-ENDS-informeert-Tweede-Kamer-over-Nederlandse-kolenimport/>

⁴⁵<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Publicaties/A-Burning-Issue/>

⁴⁶<https://www.oesorichtlijnen.nl/meldingen/documenten/publicatie/2014/12/8/ncp-eindverklaring-melding-agg-abp>

het voorkomen van eventuele negatieve gevolgen van activiteiten van bedrijven waarin het belegd heeft⁴⁷.

Verder zijn we nauw betrokken geweest bij de oprichting van het internationale Oilwatch-netwerk met een hoofdkwartier in Ecuador⁴⁸. Na de val van de Berlijnse muur stond Both ENDS aan het begin van de opbouw van een groot netwerk in Centraal en Oost Europa, verenigd in CEE Bankwatch⁴⁹. Dit netwerk doet onder meer onderzoek naar olie- en gasprojecten zoals de 'Southern Gas Corridor'⁵⁰. Bovendien is Both ENDS medeoprichter van het samenwerkingsverband Counterbalance, dat zich onder andere bezighoudt met het monitoren van het energiebeleid van de EIB en EBRD⁵¹. In het verlengde van deze samenwerking heeft Both ENDS verder onderzoek gedaan naar de Europese infrastructuur voor gas^{52,53}.

Momenteel kijken we naar de gevolgen van en de financiering achter een kolencentrale in Senegal. Lokale organisatie Takkom Jerry heeft, met hulp van Both ENDS en andere organisaties, een klacht ingediend tegen de African Development Bank (AfDB) en de Nederlandse ontwikkelingsbank FMO.⁵⁴ De klacht is momenteel in behandeling en hopelijk resulteert dit in oplossingen waar de lokale gemeenschappen wat aan hebben⁵⁵.

In Mozambique werken we met lokale organisaties samen tegen demogelijke winning van gas in de noordelijke provincie Cabo Delgado. Bij dit potentieel op twee na grootste gasveld ter wereld zijn vele overheid-gestuurde en private partijen betrokken, waaronder Shell. Shell wil een GTL (gas naar vloeibaar)-fabriek bouwen. Het genereren van werkgelegenheid en energiezekerheid voor Mozambikanen zijn belangrijke argumenten om de bouw ervan te legitimeren⁵⁶. De lokale bevolking zal echter weinig zien van deze economische impuls; migratie is hoog, mensen kunnen niet lezen en schrijven, zijn nauwelijks op de hoogte van wat er speelt en door intimidatie en verdeel-en-heers-politiek ontstaat een kloof tussen lokale leiders en de bevolking⁵⁷. Door de toenemende migratie is geweld enorm toegenomen en zijn er problemen die vroeger niet voorkwamen, zoals prostitutie van kinderen. Het gebrek aan informatievoorziening is het grootste probleem. De inwoners van het dorpje Senga, pal waarnaast Shell zijn GTL-fabriek wil bouwen, hebben na een enkele bijeenkomst die Shell er in 2017 hield, niets meer gehoord. Ze krijgen geen informatie en worden niet betrokken in het besluitvormingsproces, terwijl de gevolgen van de bouw van de fabriek voor hen enorm zullen zijn.

In het zuiden van Tanzania, naast de Mozambikaanse provincie Cabo Delgado, is al wat langer geleden gas gevonden en zijn de ontwikkelingen al iets verder. Ook hier is Shell actief betrokken en staat een LNG (vloeibaar gas)-fabriek in de planning⁵⁸. Net als in

---

⁴⁷<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Nieuws/Het-POSCO-verhaal-4-doden-en-een-dialogoog/>

⁴⁸<http://www.oilwatch.org/en/>

⁴⁹<https://bankwatch.org/>

⁵⁰<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Publicaties/Pipe-Dreams-why-public-subsidies-for-Lukoil-in-Azerbaijan-will-not-reduce-EU-dependency-on-Russia/>

⁵¹<http://www.counter-balance.org/about/>

⁵²<http://www.bothends.org/nl/Nieuws/Laatste-nieuws/newsitem/367/Europese-energiezekerheid-door-meer-fossiele-infrastructuur>

⁵³<http://www.bothends.org/nl/Publicaties/document/120/De-Prijs-van-Gas?category=Geld>

⁵⁴<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Nieuws/Afrikaanse-ontwikkelingsbank-neemt-klacht-tegen-kolencentrale-Senegal-aan/>

⁵⁵<https://www.youtube.com/watch?v=OPebjnFdsO8>

⁵⁶<https://clubofmozambique.com/news/shell-investment-in-cabo-delgado-could-generate-12000-jobs/>

⁵⁷<https://downtoearthmagazine.nl/gasvloek-mozambique/>

⁵⁸<http://www.petroleum-economist.com/articles/politics-economics/africa/2018/tanzania-playing-catch-up-on-lng-project>

Mozambique versterkt Both ENDS in Tanzania de (lobby-)capaciteit van en informatie-uitwisseling tussen lokale groepen en internationale NGO's. Dit is noodzakelijk om te zorgen dat mensen zelf kunnen beslissen over hoe hun leven eruit ziet en gaat zien.

Tot slot blijkt Shell ook betrokken als financiële investeerder in een nieuwe gaspijpleiding van Rusland naar Duitsland, de Nord Stream 2⁵⁹. Met de bouw van deze pijpleiding is recentelijk begonnen, terwijl de bestaande gas-infrastructuur al voldoende faciliteiten heeft om de komende decennia aan de Europese vraag naar Russisch gas te kunnen voldoen⁶⁰. Both ENDS pleit er samen met NGO's⁶¹ en lokale activisten⁶² voor dat alle publieke ondersteuning voor deze gaspijpleiding wordt teruggetrokken en stopgezet.

3. We ondersteunen lokale klimaatadaptatie-initiatieven

Zelfs als we de opwarming van de aarde tot 1,5C kunnen beperken, zullen de gevolgen voor ontwikkelingslanden aanzienlijk zijn. Daarom ondersteunen we veelbelovende en praktisch uitvoerbare lokale initiatieven, bijvoorbeeld om gedegradeerd land in regio's die door de gevolgen van klimaatverandering zijn getroffen, weer groen en vruchtbaar te maken⁶³. Niet alleen hebben mensen in die gebieden daarmee weer uitzicht op een leefbaar bestaan, maar deze vergroening draagt op de lange termijn zelf ook bij aan het beperken van klimaatverandering.

Adaptatie is sinds een jaar of tien voor Both ENDS een groot aandachtsgebied, zowel vanuit ons waterwerk als vanuit financiering en landbeheer/verdroging. We zien ecosysteembehoud en -herstel als centrale focus van adaptatie en hebben grote zorgen over 'maladaptatie': het onder de noemer van klimaatneutrale en duurzame energievoorziening doorvoeren van grote projecten zoals dammen, die uiteindelijk alleen maar leiden tot een nog grotere kwetsbaarheid van mensen voor de gevolgen van klimaatverandering⁶⁴.

Both ENDS scherpt het internationale debat aan op basis van ervaringen van lokale gemeenschappen die nu al de gevolgen van klimaatverandering ondergaan en toont wat aanpassing aan klimaatverandering inhoudt⁶⁵. Zo organiseerden we hierover al in 2008 een politiek café, met een mede door ons opgezet internationaal netwerk gericht op klimaatadaptatie⁶⁶⁶⁷.

Een concreet voorbeeld van hoe wij laten zien dat het anders kan, is Rich Forests⁶⁸. Door te laten zien dat zogenaamde Analog Forestry⁶⁹ op kleine schaal werkt als een methode om

---

⁵⁹<https://www.nord-stream2.com/company/shareholder-and-financial-investors/>

⁶⁰https://www.nabu.de/imperia/md/content/nabude/meeresschutz/180703_gutachten_nordstream2_neumann.pdf

⁶¹Clean Air Action Group (Hungary), Crude Accountability (USA), Finance & Trade Watch (Austria), Free Russia Foundation (USA), Friends of the Earth(Netherlands, France, Europe, Austria), Green Liberty(Latvia), Kazakhstan International Bureau for Human Rights and the Rule of Law (Kazakhstan), Oil Change International(USA), Russian NGO Lawyers' Club,The Corner House (United Kingdom), The Lion Society(Ukraine),Union of Informed Citizens (Armenia), Urgewald (Germany), Oil Change International (USA), CounterCurrent (Germany)

⁶² EvgeniyaChirikovaenMikhail Matveev

⁶³<https://www.bothends.org/nl/Ons-werk/Alternatieven/Regreening/>

⁶⁴http://api.commissiemer.nl/docs/os/i71/i7199/7199_advice_on_better_decision-making_about_large_dams.pdf

⁶⁵<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Publicaties/Adapting-to-climate-change-How-local-experiences-can-shape-the-debate/>

⁶⁶<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Nieuws/Both-ENDS-Politiek-Caf%C3%A9-over-adaptatie-op-woensdag-12-oktober/>

⁶⁷<http://www.adapts.nl>

⁶⁸<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Publicaties/Rich-Forests-making-a-living-under-the-canopy/>

⁶⁹<https://www.bothends.org/nl/Actueel/Publicaties/Analog-Forestry2/>

gedegradeerde gronden te verbeteren, overtuigen we beleidmakers van het potentieel van bestaande en herstelde bossen als bron van voedsel en inkomen, als regelaars van water- en luchtkwaliteit, en als buffers tegen klimaatverandering, zodat het stimuleren van deze vorm van landbouw gangbaar wordt in toekomstig beleid. Een ander voorbeeld is Farmer Managed Natural Regeneration, ofwel 'Regreening', waarbij verwoestijning van de Sahel een halt wordt toegeroepen door inheemse gewassen die vanzelf opkomen als ze de kans krijgen, te laten groeien, waardoor grond weer vruchtbaar en productief wordt⁷⁰.

Sinds de oprichting van het internationale Green Climate Fund (GCF), het grootste klimaatfonds ter wereld, pleiten we ervoor dat geld uit dit fonds terecht komt bij diegenen voor wie het bedoeld is: zij die het zwaarst getroffen worden door klimaatverandering en zich hier actief tegen moeten wapenen - onder andere door hun natuurlijke leefomgeving te beschermen en zich aan te passen aan veranderende omstandigheden⁷¹. Het GCF zou, in plaats van alleen voor grote instituties en (klimaat)projectontwikkelaars, ook toegankelijk moeten zijn voor lokale organisaties. In samenwerking met zuidelijke organisaties houdt Both ENDS de beslissingen van het GCF actief in de gaten en zijn we als 'alternate NGO observer' betrokken bij het bestuur ervan. We nemen lokale vertegenwoordigers (vooral vrouwelijke leiders) mee naar iedere bestuursvergadering en dienen samen met hen voorstellen in om lokale groepen direct toegang te geven tot het fonds. We gaan de dialoog aan met het GCF-secretariaat, de Nederlandse regeringsvertegenwoordiger in het bestuur van het GCF en andere belangrijke belanghebbenden. Op lokaal niveau in ontwikkelingslanden steunen we partnerorganisaties uit ons netwerk, vooral vrouwenorganisaties, om zich te kwalificeren voor toegang tot het fonds. Op nationaal niveau in die landen pleiten we met onze partners voor meer betrokkenheid van maatschappelijke organisaties in het besluitvormingsproces van overheden over de diverse nationale klimaatdoelen en -strategieën.

8. Kortom, waarom een rechtszaak?

In de dertig jaar dat we met partnerorganisaties in de hele wereld hebben gepleit en gestreden voor klimaatactie, hebben we gezien dat er in de dagelijkse praktijk van de fossiele industrie niets is veranderd. Sterker nog, met de kennis van vandaag moeten we concluderen dat deze sector er met man en macht aan gewerkt heeft om positieve veranderingen tegen te werken. Het uit de grond halen en verbranden van fossiele brandstoffen is de voornaamste oorzaak van klimaatverandering en toch wordt de fossiele-brandstoffensector nog steeds nauwelijks beperkt in het zoeken naar nieuwe olie- en gasvelden. En nóg sterker: de sector kan gebruik maken van allerlei vormen van (financiële) overheidssteuning en hoeft zich niet te verantwoorden voor het aandeel dat zij heeft in de opwarming van de aarde. Ondertussen hebben steeds grotere groepen mensen dusdanig te lijden van de gevolgen van die opwarming dat hen het leven vrijwel onmogelijk wordt gemaakt. Wat ons betreft is de juridische weg dan ook de enige weg die nog rest om overheden en bedrijven aan te zetten tot echte actie, en we zijn blij dat we mede-eiser mogen worden in deze zaak.

---

⁷⁰<https://www.bothends.org/nl/Ons-werk/Alternatieven/Regreening/>

⁷¹<https://www.bothends.org/nl/Ons-werk/Dossiers/Green-Climate-Fund-oproep-tot-lokale-toegang-tot-klimaatgeld-/>